

THE KNIGHT IN THE PANTHER'S SKIN OF THE DOWRY

მზითვის „ვეფხისტყაოსანი“

Murad Mtvarelidze

Doctor of Philology, Professor of Gori State University,
Gori, Chavchavadze st., #53, 1400, Georgia,
+995595484037, Mtvarelidze.murad@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-2335-6312>

Abstract. Every nation has such treasures that embody its face, identity, character and spirituality. For Georgians, "The Knight in the Panther's Skin " is a combination of all these. For centuries, it has been teaching us Georgians what kind of people we should be, how to behave in this or that situation, how to withstand and overcome trials, what moral criteria to live by. That's why the Georgian nation called " The Knight in the Panther's Skin " the second "Bible".

"The Knight in the Panther's Skin " in a way defined the path that Georgia should follow in the following centuries, it, as a mirror and as a torch, illuminated the path for the Georgian nation on the one hand, and on the other hand, like a mirror, it showed all the life events that they should guide.

"The Knight in the Panther's Skin" overcame time, it rose above all eras, authorities, all kings and rulers and became the face of the nation. When a Georgian wants to present himself, he first of all recalls Shota Rustaveli and his unique creation.

The Georgians of all times deeply believed that "The Knight in the Panther's Skin" was the miraculous book that could light up the native fire in his heart, awaken them and prepare them for battle. That's why "The Knight in the Panther's Skin" occupied a great place in the life of the Georgian nation. to illustrate this in the presented article, we will talk about the importance given to the tradition of giving this poem as a dowry in ancient Georgia, which was established centuries ago and continues to this day.

Keywords: The Knight in the Panther's Skin, dowry, wedding, feast.

მურად მთვარელიძე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი,
ქ. გორი, ჭავჭავაძის ქ., No53, 1400, საქართველო,
+995595484037, Mtvarelidze.murad@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-2335-6312>

აბსტრაქტი. ყველა ერს აქვს ისეთი საგანძური, რომელიც მის სახეს, იდენტობას, ხასიათსა და სულიერებას განასახიერებს. ქართველებისათვის ამ ყველაფრის ერთობლიობას „ვეფხისტყაოსანი“ წარმოადგენს. ის საუკუნეების განმავლობაში

ქართველებს გვასწავლის, როგორები უნდა ვიყოთ, როგორ მოვიქცეთ ამა თუ იმ სიტუაციაში, როგორ გავუძლოთ განსაცდელს, რა ზნეობრივი კრიტერიუმებით ვიცხოვროთ. სწორედ ამიტომაც შეარქვა ქართველმა ერმა „ვეფხისტყაოსანს“ მეორე „ბიბლია“.

„ვეფხისტყაოსანმა“ ერთგვარად განსაზღვრა კიდეც ის გზა, რომლითაც საქართველოს შემდგომ საუკუნეებში უნდა ევლო, მან, როგორც სარკემ და როგორც ჩირაღდანმა ქართველ ერს ერთი მხრივ სავალი გზა გაუნათა, ხოლო მეორე მხრივ სარკესავით დაანახვა ყველა ის ცხოვრებისეული მოვლენა, რომლითაც მას უნდა ეხელმძღვანელა.

„ვეფხისტყაოსანმა“ აჯობა დროს, ის ამაღლდა ყველა ეპოქაზე, ხელისუფალზე, ყველა დიდებაზე და იქცა სახედ ერისა. როცა ქართველს სურს, თავისი თავი წარმოაჩინოს, ის, უპირველესად, გაიხსენებს შოთა რუსთაველს და მის უნიკალურ ქმნილებას.

ყველა დროის ქართველებს ღრმად სწამდათ, რომ ვეფხისტყაოსანი იყო ის სასწაულმოქმედი წიგნი, რომელსაც შეეძლო მისთვის გულში კვლავ აღეზნო მშობლიური ცეცხლი, გამოეფხიზლებინა და საბრძოლველად განეწყო. ამიტომაც ვეფხისტყაოსანმა დიდი ადგილი დაიკავა ქართველი ერის ყოფა-ცხოვრებაში. ამის ნათელსაყოფად წარმოდგენილ სტატიაში ვისაუბრებთ თუ რა მნიშვნელობა ეძლეოდა ძველ საქართველოში პოემის მზითვად გატანების ტრადიციას, რაც საუკუნეების წინ დამკვიდრდა და დღემდე გრძელდება.

საკვანძო სიტყვები: „ვეფხისტყაოსანი“, მზითვი, ქორწილი, ლხინი.

შესავალი. ვეფხისტყაოსანი საუკუნეების განმავლობაში სულიერად წვრთნიდა და ასაზრდოებდა ქართველ ერს, ამიტომ ამ გენიალურმა ნაწარმოებმა უდიდესი ადგილი დაიკავა ქართველი ერის ყოფა-ცხოვრებაში. დალხინებისა თუ გასაჭირის ჟამს ჩვენი წინაპრები მიმართავდნენ ვეფხისტყაოსნის სიბრძნეს და შესაბამის დასკვნებსაც სწორედ ამის შემდგომ აკეთებდნენ. ქართველთათვის ვეფხისტყაოსანი იქცა მეორე ბიბლიად, რომლიდანაც ის ღებულობდა იმ ფასეულობებს, რაც ჩვენს ერს თამამად აყენებს ყველა ძველ ერთა შორის.

ქართული ოჯახის ღირსება საზოგადოების თვალში განისაზღვრებოდა იმითაც, ჰქონდა თუ არა მას სახლში „ვეფხისტყაოსანი“, რაც თავის მხრივ მიანიშნებდა იმაზედაც, რომ ეს ოჯახი სწორედ ამ ნაწარმოების იდეალების ერთგული რჩებოდა, ამიტომ ახალი ოჯახის შექმნისას მშობლები სხვა მნიშვნელოვან ნივთთან ერთად ქალიშვილებს მზითვში „ვეფხისტყაოსანს“ ატანდნენ.

მეთოდები. სტატიაში თანამიმდევრულად არის გამოყენებული კომპარატივისტული და ტიპოლოგიური მეთოდები. კვლევა წარმოებდა კონკრეტული კრიტიკული, ისტორიული, კონცეპტის ჭრილში. ვეფხისტყაოსნის ადგილისა და როლის განსაზღვრის თვალსაზრისით სადღესასწაულო ცერემონიალებში, მათ შორის, მეტი ყურადღება იქნა გამახვილებული მზითვთან დაკავშირებულ მთელ რიგ საკითხებზე.

შედეგები. საკითხის კვლევის შედეგად შესაძლებელი გახდა:

1. გაგვეანალიზებინა თუ რა ადგილი ეკავა ვეფხისტყაოსანს საქორწინო ცერემონიალებსა და ლხინში.
2. ამ თვალსაზრისით შეგვესწავლა და გაგვეანალიზებინა ლიტერატურული და ფოლკლორული მასალა და გამოგვეტანა სათანადო დასკვნები
3. გაგვერკვია, კონკრეტულად რატომ ამკვიდრებდნენ საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მცხოვრებნი ვეფხისტყაოსნის მზითვში გატანების ტრადიციას.

მსჯელობა.

„ვის ლხინი აქვს მას უხმობენ“
არჩილ ბაგრატიონი

„როს მოიღალნენ, როცა დაცხრნენ ჭერზე ლანდები
და ფოთლებივით დამორჩილდნენ სინათლეს ყვითელს,
აილო მამამ წიგნი, ფარჩის ყდაში ნადები
და მიუმატა მოკრძალებით ქალწულის მზითევს.“
ვიქტორ გაბესკირია

ცნობილია, რომ საქართველოში საუკუნეთა განმავლობაში არის დამკვიდრებული „ვეფხისტყაოსნის“ მზითვში გატანების ტრადიცია. აქვე უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ, ძირითადად, ეს ტრადიცია ვრცელდებოდა მაღალ არისტოკრატიულ ოჯახებზე, რადგან პოემის ხელნაწერები მიზეზთა მრავალთა და მრავალთა გამო, ყველა ოჯახისთვის ხელმისაწვდომი არ იყო...

„ვეფხისტყაოსანი“ - ძვირფასი და თანაც აუცილებელი მზითვი იყო ქართველი ქალისათვის. საქართველოს ისტორიაში არაერთი ეპიზოდი შეიძლება მოიძებნოს, სადაც ამ საკითხზეც არის გამახვილებული ყურადღება, უფრო მეტად კი „მზითვის წიგნებიდან“ გვეძლევა ჩვენთვის საინტერესო ცნობები. მათში, სხვა უამრავ ჩამონათვალთან ერთად, „ვეფხისტყაოსანს“ (და კიდევ რამდენიმე სხვა წიგნს) საპატიო ადგილი უჭირავს. პროფ. მიხ. ჩიქოვანი წერს: „შოთა რუსთაველის გენიალური ქმნილება ნაციონალურ განმად იქცა. ის თითოეული ოჯახის ძვირფასი ნივთია., რომელსაც გასათხოვარ ქალებს მზითვად აძლევდნენ. ამის შესახებ ზეპირსიტყვიერების გარდა წერილობითი ცნობებიც მოგვეპოვება მე-17 - მე-18 საუკუნეების „მზითვის წიგნების“ სახით.“ (ჩიქოვანი, 1937: 155)

აკაკი წერეთელი დიდ მნიშვნელობას აძლევდა ქალისათვის „ვეფხისტყაოსნის“ მზითვად გატანების ტრადიციას. თუ გავითვალისწინებთ, რომ მძლავრი ფეოდალური საგვარეულოდან გამოსულ, დედის მხრიდან იმერეთის მეფის შთამომავალ მწერალს მეტი საბუთი ექნებოდა ამ აზრის ნათელსაყოფად, კიდევ უფრო მეტ დამაჯერებლობას შეიძენს მისი ცნობა: „ის ქორწილი საქებრათ არ ჩაითვლებოდა და ის მზითვი მზითვად არ იხსენიებოდა, თუ რომ მზითვის სიაში პირველათ „ვეფხვის-ტყავოსანი“ არ იქნებოდა მოხსენიებული“. (წერეთელი, 1960: 84)

აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ საქართველოში, ზოგადად არსებობდა წიგნის მზითვად გატანების ტრადიცია, მაგრამ მათ შორის უპირატესობა მაინც „ვეფხისტყაოსანს“ ენიჭებოდა. ამ გარემოებაზე თავის დროზე ყურადღება გაამახვილა პოეტმა-აკადემიკოსმა იოსებ გრიშაშვილმა. იგი წიგნში „ძველი თბილისის ლიტერატურული ბოჰემა“ მეცხრამეტე საუკუნის თბილისური ოჯახების რამდენიმე ასეთ მზითვის წიგნს ასახელებს. მათ შორის პირველ ადგილზე, სასულიერო წიგნების შემდეგ, ყოველთვის იდგა ვეფხისტყაოსანი. „წარგვიტანებია მზითევი თანა, რომელსა მრავალთაგან მცირესა მოგიტხრობთ... ქართული ლიტერატურა: ვეფხის-ტყაოსანი ჯაზულით (ფერადი საღებავებით მ. მ) დახატული ერთი; ლეილ-მაჯნუნიანი ერთი, უსუფ-ზილიხანიანი ერთი, საამიანი ერთი“. (გრიშაშვილი, 2012: 61-62).

მზითვის წიგნების სხვა სიებში ქართულ მწერლობას ემატება: „ირდუხტიანი“, „ქართლის ცხოვრება“, „სიტყვის კონა“, „ქილილა და დამანა“, „ზეილანიანი“, „ვარდ-ბულბულიანი“, „გაზაფხულისა და შემოდგომის გაბაასება“, „ანბანთ-ქება“, „მაჯამა“, „ღრამატიკა“, „რიტორიკა“, „დიალექტიკა“, „კატელორია“, „სიბრძნე სიცრუე“,

„ვისრამიანი“, „ჩარდარვიშიანი“, „მირიანიანი“, „დაფნის ქალაქი“, „ვისრამიანი“, „ვახტანგიანი“.

ვეფხისტყაოსნის მზითვში გატანებით ჩვენი წინაპრები არა მარტო იმ გარემოებაზე ამახვილებდნენ ყურადღებას, რომ ეს ნაწარმოები ქართველებისთვის საუკუნეების მანძილზე უპირველეს განმად რჩებოდა, ამასთანავე, მიუთითებდა იმაზედაც, რომ ქართულ ოჯახებში მომავალი თაობა მის იდეალებზე გაზრდილიყო. ეს კი თავისთავად მოითხოვდა, დამხვდური ოჯახიც მზად ყოფილიყო ამ დიდი ნაწარმოების ტექსტისა და იდეალების შესამეცნებლად და ამ იდეალებისადმი ერთგულების დასადასტურებლად.

ხალხურ ზეპირსიტყვიერებას შემოუნახავს ერთი ქორწილისა და ნამზითვი ვეფხისტყაოსნის თავგადასავალი, როცა დამხვდურ ოჯახს ვერ გამოუჩენია მზაობა ამ გენიალური წიგნის სამასპინძლოდ. ვერ გაუგიათ დიდებული პოემის მიზანდასახულობა და მზითვის მიმცემსაც უკანვე დაუბრუნებია თავისი ოჯახის რელიქვია.

„ქალი მყავდა მშვენიერი,
თავმორთული კაოსანი,
გავატხოვე, გავატანე
ჩემი „ვეფხისტყაოსანი“.
წაეკითხათ, ვერ გაეგოთ
თურმე იყვნენ ვიროსანი,
ისევ უკან დავიბრუნე
ჩემი ვეფხისტყაოსანი.“

ამ ლექსთან დაკავშირებით საქართველოში კიდევ ერთი საინტერესო ამბავია გავრცელებული: სვანეთის ერთმა ახალგაზრდა მთავარმა ცოლად ერისთავის ქალი შეირთო. თავმომწონე მამამ შვილს დიდძალი მზითვი მისცა. მათ შორის - „ვეფხისტყაოსანიც“. სვანეთის მთავარმა სანაქებო ქორწილი გამართა. ლხინზე თამარ დედოფალიც მიიწვია. თამარს უარი არ უთქვამს, მეფეს სურდა გზად ლეჩხუმი და სამეგრელო მოენახულებინა. თამარმა სვანეთში რუსთაველიც წაიყვანა, როგორც ახლო მეგობარი და იშვიათი მომღერალი, მელექსე, მოსაკრავე.

მზითვის ჩაბარებისას სიძეს სიაში „ვეფხისტყაოსანი“ რომ ამოუკითხავს, არ მოწონებია და თავისთვის ჩაულაპარაკია, რაში გამომადგებაო. ეს შოთას ყურამდე მისულა, ძლიერ წყენია, საკრავი აულია და დაუმღერებია“.

ამ ხალხურ ლექსის განსხვავებულ ტექსტუალურ ვარიანტს გვთავაზობს აკაკი წერეთელი: „ერთ თავადს გაუთხოვებია ქალი, მზითვში გაუტანებია ვეფხვის-ტყავოსანი“, მაგრამ სიძეს უკანვე დაუბრუნებია მისთვის. ამ შემთხვევას ისე გაუკვირვებია სიძემრი, რომ საარაკოთ დაუწერია ქვაზე ამბავი ამ გვარათ:

„ქალი მყვანდა ედემს ზრდილი, ოქრო ხუჭუჭ თმოსანი,
გავატხოვე, მზითვად მივეც „ჩემი ვეფხვის-ტყავოსანი,
მაგრამ ისევ დამიბრუნა, თურმე იყო სვანოსანი!“ და სხვ...“ (წერეთელი, 1960: 84)

ყოფილა ისეთი შემთხვევებიც, როცა სასიძოს ოჯახი იმის მიხედვით ფასდებოდა, იმ ოჯახს ჰქონდა თუ არა რუსთაველის გენიალური ქმნილება. ამის დასტურად აკაკი წერეთელს მოაქვს ერთი ასეთი ეპიზოდი:

„თქმულეაა, რომ ამ რამოდენიმე საუკუნის წინეთ ერთმა გამოჩენილმა, სახელგანთქმულმა რაინდმა - ქველმა წერეთელმა თხოვა ქალი არგვეთის თავადს, მორჭმულსა და სახელოვან კაცს და იმან ასე მოსწერა სიძეობის მძებნელს: „აღმომავლო მნათობო, ვიცი რომ განთქმული ხარ ხალხში, საყვარელი ერის და ერთგული მეფის (მაშინ მეფის ერთგულება ნიშნავდა ხალხის ერთგულებას). თუმცა შენისთანა კაცს ქალი არ დაეჭირება, მაგრამ შენი დაუდევრობა უარზე მიწვევს. საღმრთო წერილი ბრძანებს: „ორთა უფალთა სამსახური არ ჯერ არსო“. კაცი რომ ოჯახობას შეუდგება და ცოლშვილს მოეკიდება, იმან უნდა დაუდევრობაზე ხელი აიღოს, რომ საოჯახო რამ მოიმომჭირნოს,

მოიხვეჭოს და შენ კი ამაებს ყველას არ დასდევ! აბა სადა გაქვს ციხე, რომ გაჭირვების დროს თავი შეიფარო? სადა გაქვს მონასტერი, სასაფლავო მკვდრის სულის საოხებლად და ცოცხლის სალოცავათ? როგორ იხსენიოს შენი ოჯახი დიდებულათ, რომ „ვეფხვის-ტყავოსანიც“ არ გაქვს?!

გულნატკენმა სასიძომ პასუხათ შეუთვალა: „სანამ ჩემი მარჯვენა მაგრათა მაქვს და გულ-მკერდი არ გამტეხია,- მე სხვა ციხე არ მეჭირვებაო. ჩემი წმინდა ტამარი ჩემი გული და სვინიდისიაო და რაც შეეხება სასაფლავოს, ყოველი კუთხე ჩემი სამშობლოსი, ტყე იქნება თუ ველი, მთა თუ მინდორი, სადაც კი ჩემი მამულისშვილები წამებულან და მათი სისხლი დანთხეულაო- ყველგან სასურველი და ღირსეული სამარხი იქნება ჩემი, სხვა საჭირო აღარ არისო. ამ ორში მიუგო პასუხი, მაგრამ მესამემ კი ძალიან დააფიქრა და შეუთვალა იმაზე: „რაც შეეხება „ვეფხვის-ტყავოსანს“, მართალია, არა მაქვს, ჯერ ახალმენი ვარ, მაგრამ იმასაც უეჭველათ შევიძენო“. (წერეთელი, 1960: 84)

დღევანდელი სიტუაციის გათვალისწინებით, განსაკუთრებით საინტერესოა ის გარემოება, რომ „ვეფხისტყავოსანს“ მზითვად ატანდნენ აფხაზეთშიც. ნ. შონიასა და გ. ზუხბასა შენიშვნით „აფხაზეთში „ვეფხისტყავოსანის“ მზითვად გატანება ყოველთვის მაღალ ზნეობრივ კმაყოფილებას იწვევდა“.

ზოგადად აფხაზეთში ვეფხისტყავოსანი პოპულარული წიგნი ყოფილა. ი. ახუბელის ცნობით „აფხაზეთა შორის რუსთაველის მრავალი აფორიზმი ანდაზების სახითაა გავრცელებული“ (საბჭოთა აფხაზეთი, 1937: 3)

მკვლევართა ერთი ნაწილი ფიქრობს, რომ „ვეფხისტყავოსანის“ მზითვში გატანების ტრადიციას საქართველოში საფუძველი მონღოლთა ბატონობის შემდეგ ჩაეყარა. თუმცა დოკუმენტალურად ასეთი ტრადიცია დასტურდება მე-17 საუკუნიდან. ისტორიული ფაქტებით დგინდება, რომ როსტომ მეფის მეუღლეს- დედოფალ მარიამ დადიანს (1633-1658 წ.წ.) მზითვში მოჰყვა „ვეფხისტყავოსანი“, „როსტომიანი“ და სხვა წიგნები. ქსნის ერისთავის ასულს - ელენეს, რომელიც 1718 წელს ცოლად მიათხოვეს ქაიხოსრო ავალიშვილს, მზითვში წაუღია საღვთო და საერო წიგნები: სახარება, დავითნი, ჟამნი, წმინდანთა ცხოვრებები, „ვეფხისტყავოსანი“, „ზილიხანიანი“, „ირდუხტიანი“. სულ 11 ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნი.

ყურადღებას იქცევს ასევე ანუკა ბატონიშვილის მზითვის წიგნი. როგორც ცნობილია, 1712 წელს ანუკა ბატონიშვილი ცოლად გააყოლეს ვახუშტი აბაშიძეს. ბატონიშვილის მზითვის წიგნში ვკითხულობთ, რომ მისთვის გაუტანებიათ შემდეგი წიგნები: „სახარება ერთი. სახარება სტამბისა ერთი, სამოციქულო სტამბისა ერთი, ჟამნი სტამბისა ერთი, დავითნი სტამბისა ერთი, ხელით დაწერილი პატარა დავითნი ერთი, სტამბის წიგნი ერთი, საეროს წიგნებისაგან: ვეფხისტყავოსანი ერთი. ლეილმეიჯუნნიანი ერთი, უსუფზილიხანიანი ერთი, საამიანი ერთი...“

1966 წელს კასპის რაიონული გაზეთის ფურცლებზე ცნობილი მწერალი გიორგი ხორგუაშვილი წერდა, რომ სამთავისელი გიორგი ილურიძის მამის პაპას, ბესარიონს ჰქონია ხელნაწერი ვეფხისტყავოსანი, რომელიც მზითვში გაუტანებია ქალიშვილისათვის, რომელიც გაუთხოვებიათ ქვათახევში კანდელაკზე“. (ხორგუაშვილი, 1966: 3)

მზითვში გატანებული ვეფხისტყავოსანი ახალ ოჯახში შესული ქალისათვის იყო ერთგვარი სიამაყე, რწმენა მომავლისა და ნიშანი ბედნიერი წარსულისა. სწორედ ეს განცდა ცნაურდება მეოცე საუკუნის გამოჩენილი ქართველი პოეტი ქალის მარიკა ბარათაშვილის ლექსში „ჰიმნი რუსთაველს“

ახსოვთ დღეებიც სევდიანი და ფერწასული,
როს ქვეყნის ბედი ნესტანისას დასდარებია,
შენს წიგნს, ნამზითევს, გადაშლიდა ქართველის ასული
ხშირად უღვრია ცხარე ცრემლი გიშერ თმებიანს

შენ მას უთხრობდი მიჯნურობას - სიკვდილზე ძლიერს
და მეგობრობას შეურყეველს, მტკიცეს სალივით,
შენმა ტარიელ-ავთანდილმა ქაჯებსაც სძლიეს
და გრძნობით მთვრალნი, მტერს დაატყდნენ თავზე ზარივით.

რისთვის გვიყვარხარ? - რომ გიგრძენია სიმართლე დიდი
და სიბნელესთან შებრძოლება გისწავლებია,
მონობის მგომბელს, გაგიდვია ხალხისთვის ხიდი
და გაბედულად ნათელ მზისკენ გიტარებია.

პროფ. მიხ. ჩიქოვანი, თავის დროზე, ვეფხისტყაოსნის მზიითში გატანების ტრადიციასთან დაკავშირებით, ყურადღება გაამახვილა ერთ მეტად მნიშვნელოვან გარემოებაზე - პატარძალს მზიითში ასევე ატანდნენ ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტზე შექმნილ ნახატებსაც. „ჩვენთვის აქამდე ცნობილი იყო, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ სამზიითვო წიგნს წარმოადგენდა, მაგრამ მის სიუჟეტზე აგებულ მხატვრობასაც რომ ასეთივე მნიშვნელობა ჰქონია, ეს არ ვიცოდით. მესეთ-ჯავახეთში ხალხურ მუსიკალურ საკრავთა შორის ძლიერ გავრცელებულია დაირა. სწორედ ამ დაირაზე გვხვდება „ვეფხისტყაოსნის“ სიუჟეტიდან აღებული სურათები. დაირის ქარაზე (მესხური სახელწოდება მისი ხის ნაწილისა) გადაჭიმულ ცხვრის ან თევზის ტყავზე ჰხატავდნენ ტარიელს, ავთანდილს ან რუსთაველის სხვა რომელიმე გმირს. ახალციხეში მცხოვრებ მჭედელს ივანე იოსების ძე აზარაშვილს ჰქონია ერთი ასეთი ნამზიითვი დაირა. ამ დაირას ტყავზე გამოხატულია მდინარის პირას ჩამომჯდარი ტარიელი, თავს ტაიჭი ადგას, ხოლო შორს, ცხენზე მჯდომარე ავთანდილის სილუეტი მოსჩანს მწვანით დაფარულ მთებს შორის. როგორც ი. აზარაშვილი, კ. გვარამაძე და სხვები გადმოგვცემენ, დაირის ქარაზეც ანალოგიური სურათები იხატებოდა.“ (ჩიქოვანი, 1937: 156)

საინტერესოა ის გარემოება, რომ ჩვენამდე მოღწეულ „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერთაგან არც თუ მცირე ნაწილი სწორედ მზიითვად ჰქონდა გატანებული ამა თუ იმ დიდგვაროვან ასულს. თავის დროზე ილ. ცერცვაძემ შენიშნა, რომ „პოემის უძველესი ხელნაწერი, რომელმაც ჩვენამდე მოაღწია, მზიითვის საგანი ყოფილა“. (ცერცვაძე, 1937: 3) ამ ხელნაწერებს უაღრესად საინტერესო ისტორია აქვთ, მათი ბედი ისეთივე ხიფათიანი თავგადასავლებით არის აღსავსე, როგორც თავად ქართველი ერის ცხოვრება. ამ ხელნაწერთა უმრავლესობა დიდი რუდუნებით შეკრიბა და მრავალი შეჭირვების ფასად ქართველ ერს შემოუნახა დიდმა ქართველმა მეცნიერმა და მამულიშვილმა ექვთიმე თაყაიშვილმა.

გავყვით რამდენიმე ხელნაწერს ჩვენი ეროვნული განძისა. ამ ხელნაწერთა შექმნის საბაზი სწორედ ქორწილს და მზიითში გატანებას უკავშირდებოდა, თუმცა რომელიმე სასახლის ნაცვლად, ეს ხელნაწერები ხშირად ბრძოლებისა და დაპირისპირების მოწმენიც ხდებოდა და როგორც ქართლი და კახეთი უვარდებოდა ხოლმე ხელში მტერს, ისინიც მფლობელთა ხელიდან-ხელში გადადიოდნენ...

ზაზასული ხელნაწერი

ამ სახელით ცნობილი ხელნაწერის პირველი მფლობელი ყოფილა XVII საუკუნის ცნობილი სარდალი და სახლთუხუცესი ზაზა ციციშვილი. ხელნაწერი, მისი დაკვეთით, მე-17 საუკუნის 60-იან წლებში გადაუწერია ცნობილ მოღვაწეს იოსებ თბილელს (სააკაძეს).

როგორც გადმოგვცემენ, ზაზა ციციშვილი ვერ ეგუებოდა მეფის ერთმმართველობას და იბრძოდა ხელისუფალის უფლებების შეზღუდვისათვის. ეს ამბავი ცნობილი გახდა მეფე შაჰ-ნავაზად წოდებული ვახტანგ მეხუთისათვის, ვისი ბრძანებითაც უფლისწულ გიორგის დაევალა ზაზას შეპყრობა. ზაზა ციციშვილი არ დაემორჩილა მეფის ბრძანებას, რის გამოც ის მოკლეს. (მკვლევლობის სავარაუდო თარიღად მიჩნეულია 1670 ან 1671

წლები). ზაზას ოჯახი დაარბიეს და წაიღეს ძვირფასეულობა. მათ შორის - „ვეფხისტყაოსნის“ აღნიშნული ნუსხაც, რომელიც ჯერ ლევან ბატონიშვილის, შემდეგ კი მისი ვაჟის - ვახტანგ მეექვსის ხელში აღმოჩნდა.

საყურადღებოა, რომ ვახტანგის გამოცემა, ორთოგრაფიული თვალსაზრისით, სწორედ ამ ნუსხას მისდევს.

შემდგომში ეს უძვირფასესი ხელნაწერი ვახტანგმა მზითვში გაატანა თავის ასულს, მეფე თეიმურაზ მეორის მეუღლეს თამარს, რომლის გარდაცვალების შემდეგ ხელნაწერი მათი ვაჟის მეფე ერეკლე მეორის კუთვნილებად იქცა. თავის მხრივ, მეფე ერეკლემ ეს წიგნი მზითვში თავის უსაყვარლეს ასულს თეკლა ბატონიშვილს გაატანა. თეკლას ვაჟმა - ცნობილმა მოღვაწემ ალექსანდრე ორბელიანმა, როგორც შენიშნულია, ხელნაწერი წიგნი, ერთგვარი გულის მოგების მიზნით, მძიართვა კავკასიაში რუსეთის მეფის ნაცვალს მიხეილ ვორონცოვს.

ხელნაწერი დიდხანს ინახებოდა ვორონცოვის პირად არქივში. 1935 წელს გიორგი ლეონიძის მცდელობით, ის საქართველოში დააბრუნა რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორმა ალექსანდრე დუდუჩავამ. ამჟამად ხელნაწერი დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში.

პელაგია წერეთლისეული ხელნაწერი.

1879 წლის 21 თებერვალს გაზეთმა „დროება“ გამოაქვეყნა ცნობა იმის შესახებ, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ სურათებით შემკული, უძვირფასესი ხელნაწერი (პოემის ვრცელი ვარიანტი) ინახება იმერეთში კარგად ცნობილი პელაგია წერეთლის ოჯახში.

ასეთი ინფორმაციების საფუძველზე, 1880 წლის 30 ნოემბერს საზოგადოებას მიმართა გრიგოლ ორბელიანმა. პოეტი წერდა: „ქართული გაზეთით მოხსენებული გეგნებით, რომ არის სურვილი შეთანხმდეს დაბეჭდილი „ვეფხისტყაოსანი“ სხვადასხვა ხელნაწერ „ვეფხისტყაოსანთან“. ამისთვის მოწვეულნი არიან ქართულის მცოდნე პირნი და აგრეთვე ყოველივე, ვისაც ექნება ხელნაწერი „ვეფხისტყაოსანი“, ათხოვოს წიგნი ამ კეთილის საქმის მოსურნეთა.

მე თვით მივიღე მონაწილეობა ამ სასარგებლო საქმეში და უმორჩილესად გთხოვთ, თუ გქონდესთ, ან თუ შოვნა შეგეძლოსთ დროებით გამოგვიგზავნოთ ქვემოთ მოყვანილი ადრესით ხელნაწერი „ვეფხისტყაოსნისა“.

დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ შემდეგ შესწორებისა თქვენი წიგნი უნაკლოდ მოგერთმევათ“.

საზოგადოების ერთმა ნაწილმა მართლაც გულთან ახლოს მიიტანა ეს საშვილიშვილო გადაწყვეტილება და სხვადასხვა ფორმით თავისი წვლილი შეიტანა პოემის გამოცემის საქმეში.

იმავე წლის გაზეთ „დროების“ 259-ე ნომერში გამოაქვეყნდა სარედაქციო შენიშვნა, რომელიც საზოგადოებას აუწყებდა შემდეგს: „ჩვენ მივიღეთ თ. გრ. დ. გურიელისაგან (გრიგოლ დავითის ძე გურიელი - მამია გურიელის მამა. მ. მ.) შემდეგი შენიშვნა: მე როგორც მახსოვს ბიძაჩემს ქაიხოსრო გურიელს ჰქონდა დანაშთი მამიდგან ერთი კარგი ვეფხისტყაოსანი რუსთველისა ხელნაწერი და შიგ გამოხატული მოქმედი პირებით, რომელნიც უნდა იყოს, ჩემის აზრით, პირველი ანუ სისწორით გადმოწერილი. დღეს ის, როგორც მე ვიცი, აქვს ჩემს ბიძაშვილს პელაგიას, ნესტორ წერეთლის მეუღლეს. ამისთვის არ იქნება ურიგო, რომ ვეფხისტყაოსნის რედაქციამ იმას მიმართოს თხოვნით, რომ გამოგზავნოს და იმეღია უარს არ იტყვის.“

ამ საქმეში კომისიამ დახმარება თხოვა დიმიტრი ყიფიანს, რომელსაც პელაგიასთან ეკლესიაში ჰქონდა დაფიცებული დამძობა. მართლაც პელაგიამ დიმიტრის ხელით ხელნაწერი კომისიას გაუგზავნა, რომელიც მათ ჩაბარდა 1881 წლის დამდეგს.

საინტერესოა, რომ ამ ხელნაწერის ისტორიაც მზითვს უკავშირდება. XVIII საუკუნეში იმერეთის მეფის სოლომონ პირველის (1735-1784 წ. წ.) დავალებით განუახლებიათ პოემის ერთი ძველი, ჟამისა და ხშირი კითხვისაგან გაცვეთილი ხელნაწერი, რომელიც შემკული ყოფილა ორი სხვადასხვა მხატვრის მიერ შესრულებული ილუსტრაციებით. რაკი ტექსტი ძნელად იკითხებოდა. განახლებისას ის ხელახლა გადაუწერიათ, სურათები კი ძველი ხელნაწერიდან ახალში გადაუტანიათ, ოღონდ იმის გამო, რომ სურათები ზომით ახალ ხელნაწერთან შედარებით იყო პატარა, მისთვის აშიები გაუკეთებიათ და ახალი ფორმატისათვის მოურგიათ.

განახლებული ხელნაწერი მიუროთმევიათ სოლომონ მეფისათვის, რომლის გარდაცვალების შემდეგ ეს ძვირფასი წიგნი დარჩენია მის ასულს დარეჯანს, რომელსაც იმერეთის დიდ ფეოდალზე ქაიხოსრო აბაშიძეზე გათხოვების შემდეგ წიგნი მზითვში წაუღია.

მათი შვილი იყო ივანე აბაშიძე, რომელმაც 1820 წელს აჯანყება მოაწყო რუსეთის ჯარის წინააღმდეგ. იმერეთის მმართველმა პუზირევსკიმ შეიპყრო დარეჯანი, ხოლო ივანემ თავი შეაფარა სოფელ შემოქმედში გურიელის ოჯახს.

ივანეს, ვეფხისტყაოსნის“ ძვირფასი ხელნაწერი თან წაუღია. თუმცა ოსმალეთში გადახვეწილ დამარცხებულ ქაიხოსროსა და ივანეს ეს განძი საზღვარგარეთ არ გაუტანიათ. ის დიდხანს ინახებოდა გურიელების ოჯახში.

ივანეს გადახვეწიდან 20 წლის შემდეგ, გურიელის ასული პელაგია ცოლად გაატანეს იმერეთში ცნობილ პიროვნებას ნესტორ წერეთელს, რომელმაც ეს ხელნაწერი მზითვში წაიღო...

Q779 ხელნაწერი

ეს ხელნაწერი იმერთა მეფის სოლომონის საკუთრება გამხდარა, რომელსაც ის თავისი სარდლის ხახული აბაშიძისათვის უჩუქებია, ხოლო ამ აბაშიძეს ხელნაწერი თავისი ქალიშვილის -ნინოსთვის მზითვში გაუტანებია, რომელიც ცოლად გაუტანებიათ დავით მდივნისათვის.

ამ ამბავთან დაკავშირებით საინტერესოდ გვიყვება დიანა ამფიმიადი: „ზოგან წიგნი მზითვის უმთავრესი განძია, ქორწინების მთავარი მოქმედი გმირი. ერთ ხელნაწერს ასეთი მინაწერი აქვს: „ხოლო მეფემან აჩუქა ხახული აბაშიძეს, რომელმაც გამოატანა სამზითვოდ თავის ქალიშვილს ნინოს“... შემდეგ როგორც ჩანს, ნინო აგრძელებს თავისი ოჯახური ბედნიერების ამბავს: „მე დავიწერე ჯვარი 1886 წლის გიორგობის თვის 10. ჩემი ბიჭი დაიბადა 1887 წლის ოქტომბრის 26 დღეს, მოინათლა 1889 წლის მარტში 3 დღესა პარასკევს.“

ან ეს ამბავი, აქაც ბედნიერი ქორწინების შესახებ ცნობა - „იქორწინა ჩემმა შვილმა ილია პატარას მე ანდრონიკოვმა გრიგოლ მაღალოვის ასულ ნატალიასა ზედა ქ/ა სიღნაღს... ნიშანი გავატანე ჩემს შვილსა ილია ანდრონიკოვს მაღალოვის ასულს ნატალია გრიგოლის ასულისათვის. ბედნიერი არიან ორნივე მრავალს წელთა მრავალჟამიერ“. (ამფიმიადი, 2019: 9)

ასეთი ისტორიები საკმაოდ ბევრია ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერებთან დაკავშირებით...

მაშ, ვთანხმდებით იმაში, რომ რუსთველის პოემა ოჯახის ერთ-ერთ აუცილებელ, ძვირფას და საამაყო ნივთს წარმოადგენდა, რომლის უქონლობის შემთხვევაში ოჯახს ერთგვარი ჩრდილიც კი ადგებოდა.

პროფ. აკაკი თოფურია თავის დროზე მკითხველს მოუთხოვდა ერთ საინტერესო ამბავს, რომელიც მისთვის უამბნია ალ. ცომაიას: დიდი სამამულო ომის დროს, 1944 წლის აგვისტოში, რუმინეთის ქალაქ იასაში მცხოვრებ ქალს უთქვამს, რომ მის სასიძოს ბუქარესტელ ბრანკოვანეს, თავისი დანიშნულისათვის მზითვში მოუთხოვია შოთა

რუსთაველის ვეფხისტყაოსანი. სასიდედრო იძულებული გამხდარა სიძის მოთხოვნა შეესრულებინა და პოემის ფრანგული გამოცემა შეუძენია პარიზში. ისმის კითხვა: საიდან უნდა გასჩენოდა ასეთი სურვილი რუმინელ ახალგაზრდა ვაჟს?

ავტორის მოსაზრებით, რუმინეთში მოღვაწე დიდმა ქართველმა სასულიერო მოღვაწემ ანთიმოზ ივერიელმა რუმინეთის გამგებელს კონსტანტინე ბრანკოვანეს გააცნო საქართველოში ვეფხისტყაოსნის მზითვში გატანების ტრადიცია და შესაძლებელია შემდეგში ეს ტრადიცია დამკვიდრებულიყო რუმინეთში. (თოფურია, 1965: 3)

თავისთავად ამბავი უაღრესად საინტერესო და ამაღლებელია. თუ ამ თვალსაზრისს გავიზიარებთ, კიდევ უფრო მეტად განმტკიცდება აზრი იმის შესახებ, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა რუსთაველის ქმნილებას ოჯახებსა და ზოგადად - ყოფა-ცხოვრებაში.

ვეფხისტყაოსნის მზითვში გატანების ტრადიცია მეტ-ნაკლებად დღემდეა შემორჩენილი. რასაკვირველია, განსხვავებით ძველი ეპოქებისაგან, დღეს ეს არ წარმოადგენს აუცილებლობას, მაგრამ დღესაც არიან ოჯახები, რომლებიც თვლიან, რომ ეს ტრადიცია არ უნდა დაიკარგოს და თაობიდან თაობას უნდა გადაეცეს.

ვეფხისტყაოსნის მზითვში გატანებისა და საქორწინო ცერემონიაში „ვეფხისტყაოსნის“ ადგილის კვლავ დაბრუნებასთან დაკავშირებით ვფიქრობთ, ძალზე მნიშვნელოვანია ხელისუფლების გადაწყვეტილება, რაც მიზნად ისახავს ამ ტრადიციის აღდგენას სახელმწიფოებრივ დონეზე. მოგვაქვს ვრცელი ამონარიდი ამასთან დაკავშირებით: „საქართველოს დამოუკიდებლობის ასი წლისთავს საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო კიდევ ერთი ინიციატივით აღნიშნავს. იუსტიციის მინისტრის, თეა წულუკიანის ინიციატივით, დღეიდან ყოველ წყვილს, რომლებიც საზეიმო ცერემონიის ფარგლებში მოაწერენ ხელს, საჩუქრად შოთა რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსნის“ სპეციალური გამოცემა გადაეცემა. წიგნის საწყის გვერდზე დატანილია შოთა რუსთაველის აფორიზმი „ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია!“ და მილოცვა ახალდაქორწინებულთათვის. იუსტიციის მინისტრმა პროექტის პრეზენტაცია იუსტიციის სახლში მდებარე ქორწინების სახლში გამართა...“

„ვეფხისტყაოსნის“ სასაჩუქრე ეგზემპლარი გაფორმებულია ცნობილი ქართველი მხატვრის, სერგო ქობულაძის, ილუსტრაციებით, რომელთა ასლები გიორგი ჩუბინაშვილის სახელობის ქართული ხელოვნების ისტორიისა და ძეგლთა დაცვის კვლევის ეროვნული ცენტრის ფოტოფიქსაციის ლაბორატორიაში ინახება.“ - ვკითხულობთ საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს ვებგვერდზე.

ამერიდან სამზითვო „ვეფხისტყაოსანს“ ყოველი ახალდაქორწინებული, საზეიმო ცერემონიის ფარგლებში ქორწინების მოწმობასთან ერთად მიიღებს სიყვარულის, ერთგულებისა და თანასწორობის ნიშნად.

დასკვნა. შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ იმ რამდენიმე წიგნს შორის, რომელთა მზითვში გატანების ტრადიციაც საქართველოში არსებობდა, პირველთაგანი იყო ვეფხისტყაოსანი.

ვეფხისტყაოსნის მზითვად გატანებას ჰქონდა კონკრეტული მიზანი: ახლაშეუღლებულ წყვილს თავისი მომამვალი შვილები აღეზარდათ პოემის ზოგადსაკაცობრიო იდეალებზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ანფიმიადი, დ. (2019). *ჩვენ, ვეფხისტყაოსნები*. თბილისი: გამომცემლობა „არტანუჯი“.
გრიშაშვილი, ი. (2012) *ძველი თბილისის ლიტერატურული ბოჰემა*. ტ. III. თბილისი: გამომცემლობა „პალიტრა L“.

- თოფურია, ა. (1965 წლის 30 მაისი). „ვეფხისტყაოსანი“ რუმინეთში. *ახალი კოლხიდა*. #64. *კომუნიზმისაკენ*. (1960 წლის 10 აპრილი). #44.
- საბჭოთა აფხაზეთი. (1937 წლის 27 დეკემბერი). #94.
- ჩიქოვანი, მ. (1937). შოთა რუსთაველი და ქართული ფოლკლორი. კრებულში: *შოთა რუსთაველი სკოლაში*. თბილისი: პედაგოგიკის სამეცნიერო-საკვლევო ინსტიტუტის გამოცემა.
- ცერცვაძე, ი. (1937 წლის 24 დეკემბერი). სამზითვო „ვეფხისტყაოსანი“. *ახალგაზრდა კომუნისტი*. #293
- წერეთელი, ა. (1960). *თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად*. ტ. XII. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა მწერალი“.
- ხორგუაშვილი, მ. (1966 წლის 24 სექტემბერი). შოთა და თამარი გლეხის ჭერქვეშ. *განთიადი*. #113.

REFERENCES

- anpimiadi, d. (2019). *chven, vepkhist'qaosnebi [We, the knights in the panther's skin]*. Tbilisi: Publishing House „Artanuji“.
- topuria, a. (1965 ts'lis 30 maisi). „vepkhist'qaosani“ ruminetshi [“The Knight in the Panther's Skin” in Romania]. *akhali k'olkhida [Akhali kolkhida]*. #64.
- grishashvili, i. (2012) *dzveli tbilisis lit'erat'uruli bohema [The literary bohemia of Old Tbilisi]*. III. Tbilisi: Publishing House „Palitra L“.
- k'omunizmisak'en [Komunizmisaken]*. (1960 ts'lis 10 ap'rili). #44.
- sabch'ota apkhazeti [Sabchota apkhazeti]*. (1937 ts'lis 27 dek'emberi). #94.
- chikovani, m. (1937). shota rustaveli da kartuli polk'lori [Shota Rustaveli and the Georgian folklore]. In the collection of works: *shota rustaveli sk'olashi [Shota Rustavli at Schools]*. Tbilisi: The publication of the Scientific – Research Institute of Pedagogy.
- tsertsvadze, i. (1937 ts'lis 24 dek'emberi). samzitvo „vepkhis t'qaosani“ [“The Knight in the Panther's Skin” as dowry]. *akhalgazrda k'omunist'i [Akhalgazrda komunisti]*. #293
- ts'ereteli, a. (1960). *tkhzulebata sruli k'rebuli tkhutmet' t'omad [The complete collection of works in fifteen volumes]*. XII. Tbilisi: Publishing House „Sabchota mtserali“.
- khorguashvili, m. (1966 ts'lis 24 sekt'emberi). shota da tamari glekhis ch'erkvesh [Shota and Tamar under the roof of the peasant's hut]. *gantiadi [Gantiadi]*. #113.